

Bir Hukuki İşlemden Birden Çok Geçersizlik Nedeninin Bulunması ve Sonuçları^(*)

The Existence of Many Invalidity Reasons in a Legal Act and Its Conclusions

Arş. Gör. Dr. Seda BAŞ^(**)

Öz

Bir hukuki işlemde birden çok geçersizlik nedeninin aynı anda ve bir arada bulunması mümkündür. Geçersizlik nedenleri kesin hükümsüzlük veya iptal edilebilirlik yaptırımlarına ilişkin olabilir. Kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik nedenlerinin bir arada bulunması, Alman hukukçu Theodor Kipp tarafından “çifte etki teorisi” çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Kipp’e göre, kesin hükümsüzlük iptal edilebilirliği dışlamaz ve her iki yaptırım arasında bir yarışma durumu söz bulunur. İleri sürüldüğü dönemde yoğun eleştirilere maruz kalan bu teori, günümüzde önem kazanmaya başlamıştır. Bir hukuki işlemde birden çok iptal nedeninin bir arada bulunması da mümkündür. Bu durumda çoklu iptal söz konusu olur. Çoklu iptal halinde iptal nedeni kadar iptal hakkı mevcuttur. Çoklu iptal, beyanda bulunurken sebep gösterilmesi, iptal haklarının sona ermesi ve onamanın sınırlandırılması bakımından önemlidir.

Anahtar Kelimeler

Çifte Etki Teorisi, Kesin Hükümsüzlük, İptal Edilebilirlik, Çoklu İptal, Geçersizlik Nedenleri.

Abstract

It is possible for many invalidity reasons to exist simultaneously and together in a legal action. Invalidity reasons may relate to sanction of nullity or annullability. Simultaneously existence of the reasons of absolute nullity and annullability was tried to explain by German jurist Theodor Kipp

^(*) Araştırma Makalesi / Makale Geliş Tarihi: 02.11.2022 - Makale Kabul Tarihi: 22.12.2022
DOI: 10.56701/shd.1198680

Bu çalışma, yazarın Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı doktora programı kapsamında hazırladığı “*Türk Borçlar Hukukunda İptal Edilebilirlik Yaptırımının Teorik Temelleri*” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

^(**) Çukurova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı, Adana - Türkiye
E-posta: yildizs@cu.edu.tr
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0001-5382-2663>

in the frame of “the theory of the double effect”. According to Kipp, absolute invalidity does not exclude annullability and between these both sanctions there is a state of competition. The theory of the double effect, which was subjected to intense criticism at that time it was put forward, has started to gain importance. It’s also possible that there is a coexistence of more reasons for annulment in a legal act. In this case, multiple annulments occur. In the case of multiple annulments, there is a right of annulment as much as the annulment reason. Multiple annulments are important in terms of stating a reason when making a statement, expiration of the right of annulment, and limitation of approval.

Keywords

The Theory of the Double Effect, Nullity, Annulability, Multiple Annulments, Reasons of Invalidity.

GİRİŞ

Bir hukuki işlemin geçerli olabilmesi kurucu unsurları ve geçerlilik şartlarını taşımasına bağlıdır. Hukuki işlemin kurucu unsurlarındaki eksiklik, yokluk yaptırımına neden olur. Bir hukuki işlemin kurucu unsurları tamam olmakla birlikte geçerlilik unsurlarında bir eksiklik mevcut ise, bu durumda kesin hükümsüzlük ya da iptal edilebilirlik yaptırımları gündeme gelir.

Kesin hükümsüzlük, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK) m. 27’de düzenlenmiştir. Kesin hükümsüzlük yaptırımının kavramsal tanımlamasına kanunda yer verilmemesine karşın, kesin hükümsüzlük sebepleri kanunda düzenlenmiştir. TBK m. 27/I’e göre, “*Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür*”. İptal sebepleri ise TBK’da dört ayrı hükümde düzenlenmiştir. Bu sebeplerden üçü irade bozukluklarına ilişkindir. Yanılma (TBK m. 30 vd.), aldatma (TBK m. 36) ve korkutma (TBK m. 37), bir hukuki işlemin iptaline neden olan irade bozukluğu halleridir. TBK’da düzenlenen diğer iptal sebebi ise aşırı yararlanmadır (TBK m. 28).

Bir hukuki işlemde birden çok geçersizlik nedeninin bulunması mümkündür. Bir sözleşme hem şekil şartlarına uyulmaksızın hem irade bozukluğu etkisi altında kurulabilir. Ya da sözleşmenin kurulması sırasında birden fazla irade bozukluğu ve aşırı yararlanma hali bir arada bulunabilir. Birinci ihtimalle ilgili olarak kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik yaptırımlarının bir arada bulunup bulunamayacağı, kesin hükümsüzlüğün iptal edilebilirliği önleyip önlemediği ve bu iki yaptırım arasında bir yarışma durumunun söz konusu olup olmadığı ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Çoklu iptalin mevcut olduğu ikinci ihtimalde ise iptal beyanında bulunurken iptalin hangi sebebe dayandırıldığı, iptal haklarının sona ermesi ve onamanın sınırlandırılması hususları üzerinde durulmalıdır.

I. KESİN HÜKÜMSÜZLÜĞÜN VE İPTAL SEBEPLERİNİN BİR ARADA BULUNMASI

A. KESİN HÜKÜMSÜZ BİR HUKUKİ İŞLEMİN AYNI ZAMANDA İPTAL EDİLEBİLİR OLMASI

Bir hukuki işlemde kesin hükümsüzlük ve/veya iptal sebeplerinin aynı anda bulunması mümkündür. Bu durumda kesin hükümsüzlüğün iptal edilebilirliği önleyip önlemediği, kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik yaptırımları arasında yarışma olup olmayacağı soruları akla gelebilir.

Hukuki işlemi iptal etme yetkisi bulunan kişi açısından düşünüldüğünde, batıl bir hukuki işlemin iptale konu olup olamayacağı tartışmalıdır¹. Bu meselenin özünü, *Riezler*'in batıl bir işlemin iptal edilemeyeceğine yönelik görüşü² oluşturmaktadır³. *Riezler* bu görüşünü kesin hükümsüzlüğün iptal edilebilirlikten derece olarak daha güçlü bir geçersizlik olduğunu ileri sürerek kanıtlamaya çalışmıştır⁴. Ancak *Riezler*, batıl bir işlemin iptal edilemeyeceğine yönelik ifadesini esasen gerekçelendirememiş ve bu nedenle eleştirilmiştir⁵. Diğer yandan *Riezler*'in savını çürütebilmek için, bir hukuki işlemde mevcut olabilecek ve kesin hükümsüzlüğe rağmen işlemin iptalinde fayda olan somut durumların gösterilmesi gerekir. Bu hususta şöyle bir örnek verilebilir⁶: A, B'ye bir taşınmazı satar, taşınmazın

¹ Herbert Roth, *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsrecht und Nebengesetzen, Buch I, Allgemeiner Teil* (Berlin: Sellier de Gruyter, 2015), 110, Rn.27.

² "Alman Medeni Kanunu'nun hata nedeniyle iptal hükmü, iptal edilebilir işlem için farklı bir gerekçeden başka, batıl olmayan hukuki işlemin varlığını şart koşar. Bununla birlikte işlem başka bir nedenden dolayı batılsa veya taraflardan biri için hüküm ifade etmiyorsa, bu daha güçlü sakatlık, hatanın sebep olduğu daha zayıf derecedeki sakatlığın meydana gelmesine izin vermez. Zaten batıl olan işlemin hataya dayanarak iptali gerekmez ve bu işlem iptal edilemez.", E. Riezler, *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Allgemeiner Teil Bd. I* (1936), 415 (Çeviri, yazara aittir).

³ Kurt Kubaschewski, *Die Anfechtbarkeit des nichtigen Rechtsgeschäfts* (Berlin: 1911), 15.

⁴ İptal edilebilirliğin, "daha güçlü hükümsüzlüğe kıyasla daha zayıf bir hükümsüzlük derecesi" olduğu görüşü hakkında bkz., Carl Crome, *System des deutschen bürgerlichen Rechts, Band I* (Tübingen: 1900) 348; Alfred Manigk, *Willenserklärung und Willensgeschäft* (Berlin: Verlag von Franz Vahlen, 1907), 171; Franz Leonhard, *Die Beweislast* (Berlin: Verlag von Franz Vahlen, 1926), 190; Paul Oertmann, "Das Problem der relativen Rechtszuständigkeit", *Jherings Jahrbücher für Dogmatik des bürgerlichen Rechts*, Band 66, 277; Staudinger/Riezler, *Kommentar*, 415. Türk öğretisinde iptal için "butlanın cılız, çelimsiz kardeşi" benzetmesi yapılmaktadır. Bu hususta bkz., Rona Serozan, *Sözleşmeden Dönme* (İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2007), 146. Burada "daha güçlü hükümsüzlük" ile kastedilen kesin hükümsüzlüktür. Kesin hükümsüzlüğün en yüksek dereceye sahip hükümsüzlük olduğu yönünde bkz., Staudinger/Roth, *Kommentar*, 105, Rn.4. İlaveten daha güçlü hükümsüzlük olan kesin hükümsüzlük de unsurları ve sonuçları itibarıyla çeşitli sınırlamalara tabi tutulabilir. Bu hususta bkz., Helmut Köhler, "Hukuki İşlemlerde Butlan Yapırımına Getirilen Sınırlamalar", Çev.: Neslihan Çil, *Rechtsbrücke*, S. 10, 2016, 193-203.

⁵ Kubaschewski, *Die Anfechtbarkeit*, 16.

⁶ Kubaschewski, *Die Anfechtbarkeit*, 16, 17.

devri ve tescil gerçekleşir. Satış işlemi sırasında B, taşınmazın bulunduğu bölgenin imar planının durumu konusunda A'yı aldatmıştır. B, akıl hastalığı nedeniyle kısıtlıdır. A ile B arasındaki hukuki işlem B'nin ehliyetsizliği nedeniyle kesin hükümsüzken, A'nın aldatılması nedeniyle iptal edilebilir niteliktedir. Daha sonra taşınmaz B'nin vasisi tarafından C'ye devredilmiştir. C, A'nın aldatıldığını ve A ile B arasındaki hukuki işlemin aldatma nedeniyle iptal edilebilir olduğunu bilmektedir. Buna karşın C, B'nin ehliyetsizliğini ve A ile B arasındaki devrin kesin hükümsüz olduğunu bilmemektedir. C, tüm bunlardan A'nın satış işlemini iptal ederek taşınmazın kendi adına tescilini talep etmesiyle haberdar olmuştur. C, devir anında işlemin iptal edilebilir nitelikte olduğunu bildiğini kabul eder; ancak B'nin ehliyetsizliği nedeniyle hukuki işlemin kesin hükümsüz olduğunu bilmediğini söyler. Buna ek olarak kesin hükümsüz bir işlemin iptal edilebilmesine karşı çıkar. A ile B arasındaki satış kesin hükümsüzdür. C'nin burada hükümsüzlük sebebini bilmiyor oluşu iyiniyetli olarak taşınmazın mülkiyetini kazanabilmesine engel teşkil etmez. Bunun sonucu olarak kesin hükümsüz bir işlemin iptal edilemeyeceği kabul edilecek olursa, iptal edilebilirliğin iyiniyetli edinimi engellemediği söylenebilir. Böyle bir ihtimalde ise C, taşınmazı tam ehliyetli birinden edinmiş gibi, çok daha avantajlı bir konuma sahip olur. Bu somut olay kesin hükümsüz bir hukuki işlemde iptalin de söz konusu olabileceğini kabul etmenin bir gereklilik olduğunu ortaya koymaktadır.

B. KESİN HÜKÜMSÜZLÜĞÜN İPTAL EDİLEBİLİRLİĞİ ÖNLEYİP ÖNLEMEDİĞİ MESELESİ

Kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik sebepleri tek ve aynı hukuki işlemde bulunabilir. Bu durumda kesin hükümsüzlüğün iptal edilebilirliği önleyip önlemediği sorusu akla gelebilir. Bir görüşe göre, bu durumda sözleşme iptal edilemez⁷. Nitekim iptal beyanı geçerli olan bir hukuki ilişkiyi ortadan kaldırır; bu sebeple geçersiz olan bir hukuki işlemin iptaline lüzum yoktur. Bir başka ifadeyle kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik sebepleri aynı hukuki işlemde bulunuyorsa, sözleşmenin hükümsüzlüğü öncelikli olarak uygulanarak iptal edilebilirliğin dışlanması gerekir⁸. Kesin hükümsüz işlemin iptalini kabul etmenin bir gereklilik olduğu yönündeki görüşe yukarıda değinilmişti. Bu konuda ayrıca kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik yaptırımları arasındaki yarışma meselesi üzerinde de durmak gerekir.

⁷ Mustafa Fadıl Yıldırım, *Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kuruluşunda Hile* (Ankara: Nobel Yayın, 2002), 96.

⁸ Yıldırım, *Hile*, 96.

C. KESİN HÜKÜMSÜZLÜK VE İPTAL EDİLEBİLİRLİK YAPTIRIMLARININ YARIŞMASI

1. Çifte Etki (*Doppelwirkung*) Teorisi

Çifte etki ya da çifte hüküm teorisi olarak ifade edilen “*Doppelwirkung*”, Alman hukukçu *Theodor Kipp* tarafından ortaya atılmıştır⁹. *Kipp* geçersiz bir irade beyanının iptale konu olup olamayacağı meselesi üzerine bu teoriyi geliştirmiştir¹⁰. *Kipp*, irade beyanlarının kesin hükümsüzlüğü ve iptal edilebilirliği arasındaki yarışma olasılığıyla ilgilenerek geçersiz bir hukuki işlemin de iptal edilebileceği teorisini ortaya koymuştur¹¹. Bu teoriyle, hukuki işlemde aynı zamanda var olan şekle aykırılık ve korkutma nedeniyle art arda ortaya çıkan iki farklı sebeple geçersizliğin mümkün olabileceği ileri sürülmektedir¹².

Kipp'in teorisini geliştirmesine neden olan olay kısaca şöyle özetlenebilir: Reşit olmayan (küçük) A, bir malı B'ye satar ve teslim eder. B, A'yı aldatmıştır. A'nın yasal temsilci, sözleşmeye onay vermez, bu yüzden sözleşme kesin olarak hükümsüz olur. Daha sonra B malı, A'nın küçük olduğunu bilmeyen, ancak B'nin aldatması hakkında bilgi sahibi olan C'ye devreder. Bu durumda A, malı C'den talep edebilir mi? *Kipp*, döneminde ağır basan görüşe¹³ göre bu sorunun olumsuz olarak yanıtlanması gerektiğini belirtmektedir¹⁴. Bir başka deyişle somut olayda işlem zaten hükümsüz olduğu için iptal söz konusu olmaz¹⁵. Bu nedenle C'ye hukuki işlemin hükümsüzlüğünün iptal aracılığıyla gerçekleştiğini biliyormuş gibi muamele edilmemesi gerekir¹⁶. Bu durumda C maliktir ve malik olarak kalır. *Kipp*, iyiniyetin korunması ve kanunun ruhu gibi düşüncelerle dahi bu sonucun kabul edilemez olduğunu ileri sürmektedir¹⁷.

Yukarıda bahsedilen somut olayda açıkça görüleceği üzere, hukuki işlemin hem ehliyet yönünden hem de irade sakatlığı nedeniyle geçersiz olabilme ihtimali

⁹ Theodor Kipp, “Über Doppelwirkungen im Recht, insbesondere über die Konkurrenz von Nichtigkeit und Anfechtbarkeit”, *FS für Ferdinand von Martitz zum Fünfzigjährigen Doktorjubiläum* (Berlin: Verlag von Otto Liebmann, 1911), 211 vd.; Bernd Oellers, “Doppelwirkungen im Recht?”, *AcP* 169/1 (1969), 67; Manfred Herbert, “100 Jahre Doppelwirkungen im Recht”, *Juristenzeitung* 10/2011, 503.

¹⁰ Stephan Lorenz, “Grundsatz der Doppelwirkung und Verbraucherschutz bei der Vertragsanbahnung”, <https://lorenz.userweb.mwn.de/person/gswolf.pdf>, (Erişim Tarihi: 30.09.2022), 77; Herbert, “Doppelwirkungen”, 503.

¹¹ Kipp, “Doppelwirkungen”, 212; Pan. J. Zepos, “Die Unmöglichkeit von Doppelwirkungen im Recht”, *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 24/4 (1934), 480, 489; Herbert, “Doppelwirkungen”, 503.

¹² Kipp, “Doppelwirkungen”, 224.

¹³ Bu görüş hakkında ayrıca bkz., Schefold, “Über Nichtigkeit und Anfechtbarkeit in der nichtstreitigen Rechtspflege”, *AcP* 87/2-3 (1897), 453 vd.; Staudinger / Riezler, *Kommentar*, 415.

¹⁴ Kipp, “Doppelwirkungen”, 227; Oellers, “Doppelwirkungen”, 68.

¹⁵ Kipp, “Doppelwirkungen”, 226.

¹⁶ Kipp, “Doppelwirkungen”, 227.

¹⁷ Kipp, “Doppelwirkungen”, 227; Oellers, “Doppelwirkungen”, 68.

mevcuttur. Ancak *Kipp*'ten önce hâkim görüş, geçersiz bir hukuki işlemin iptal edilemeyeceği yönündeydi¹⁸. Gerekçe olarak hiçbir hukuki etkinin mevcut olmadığı yerde iptalin konusunun da olamayacağı gösterilmekteydi. Nitekim batıl bir hukuki işlemde iptal aracılığıyla ortadan kaldırılacak bir etki mevcut değildir.

Kipp'in açıklanan hâkim görüşüne temel eleştirisi, “*adeta bir resim gibi çok mecazi oluşu, yani mekanik-bilimsel bakış açısının etkilerinin bir sonucu*” olmasıdır. Ortadan kaldırılmış bir hak, ancak bir ölünün tekrar öldürülebileceği ile aynı derecede yeniden ortadan kaldırılabilir. Öte yandan *Kipp* “*ağacın olmadığı yerde kesilecek bir şeyin olamayacağını, duvarın olmadığı yerde böyle bir duvarda gedik açılmayacağı*”nı kabul ederken, geçersiz bir hukuki işlemin iptale konu edilmemesini isabetli bulmamaktadır¹⁹. *Kipp*'e göre hukuki etkiler bilimsel olarak değerlendirilmemeli; aksine “*varsayımsal bir zorunluluğun koşulsuz hale gelmesi veya bundan kurtulma*” olarak görülmelidir²⁰. Bu sebeplerdir ki batıl olan bir hukuki işlem aynı zamanda iptal edilebilir niteliğe de sahip olabilir²¹.

Çifte etki teorisi, ilk olarak teoriyi mantıksal çerçevede açıklamaya çalışan *Karl Peter* ve Alman hukukunda çifte etkinin söz konusu olduğu durumlara dikkat çekmek isteyen *Gerhard Hubernagel* tarafından desteklenmiştir²². *Schmelz* iptal hakkı sahibinin mahkeme dışı bir beyanla hukuki durumunu özgürce şekillendirebilme hakkına sahip olmasını isabetli bularak bu hakkın başka hükümsüzlük sebeplerinin varlığı gerekçe gösterilerek hak sahibinden geri alınmaması gerektiğini savunmaktadır²³. *Schreiber* ise bir hukuki işlemin birden çok nedenle geçersiz olabilmesini, günümüz hukuki işlem teorisi anlayışıyla tamamen uyumlu bulmakta ve çifte etki teorisinin geçerliliğinden hiçbir şey kaybetmediğini vurgulamaktadır²⁴. Diğer yandan çifte etki teorisini reddeden görüşler de mevcuttur²⁵.

¹⁸ Bu hususta bkz., Kubaschewski, *Die Anfechtbarkeit*, 49 vd.

¹⁹ *Kipp*, “Doppelwirkungen”, 224.

²⁰ *Kipp*, “Doppelwirkungen”, 219 vd.

²¹ Oellers, “Doppelwirkungen”, 68.

²² *Karl Peter*, “Die Möglichkeit mehrerer Gründe derselben Rechtsfolge und mehrerer gleicher Rechtsfolgen. Ein Beitrag zu dem Problem der Doppelwirkungen”, *AcP* 132/1 (1930), 1 vd.; *G. Hubernagel*, “Doppelwirkungen und Konkurrenzen”, *AcP* 137/2 (1933), 205 vd.; *G. Hubernagel*, “Doppelwirkungen im Zivilrecht”, *AcP* 138/2 (1934), 224 vd. Çifte etki teorisi Avusturyalı hukukçu *Ehrenzweig* tarafından da benimsenmiştir. Bu hususta bkz., *Armin Ehrenzweig*, *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts* (Wien: 6. Auflage, 1925), 55. Teorinin Almanya dışında ilgili görmemesi eleştirilerek çifte etkinin sadece Alman hukukuna özgü bir sorun olmadığı da ifade edilmektedir. Bu hususta bkz., *Zepos*, “Doppelwirkungen”, 481.

²³ *Christoph Schmelz*, “Die Lehre von der Doppelwirkung im Recht - eine rechtspraktikable Betrachtung”, *Juristische Arbeitsblätter* 21 (2006), 22.

²⁴ *Christoph Schreiber*, “Nichtigkeit und Gestaltungsrechte - Zur Dogmatik der Doppelwirkungen im Recht”, *AcP* 211/1 (2011), 37.

²⁵ *Hans Albrecht Fischer*, “Fiktionen und Bilder in der Rechtswissenschaft”, *AcP* 117/2 (1919), 183 vd.; *Rudolf Henle*, “Das Anwendungsgebiet der Anfechtbarkeit wegen Drohung”, *FS für Ernst Zitelmann*,

Öğretideki bu tartışmalara rağmen, *Kipp*'in görüşlerinin bir sonucu olarak, günümüzde geçersiz bir hukuki işlemin iptale konu olabileceğinin kabulü gittikçe önem kazanmaya başlayan bir görüş haline gelmiştir²⁶.

Hükümsüzlük sebepleri, hükümsüzlüğün sonuçları üzerinde farklı etkilere sahiptir. Bu sebeple çeşitli hükümsüzlük sebeplerinin aynı anda var olması hukuki açıdan önemlidir²⁷. *Kipp*'e göre, özel hukukta²⁸, geçersiz bir hukuki işlemin iptal edilebilirliğini kabul etmek büyük bir öneme sahiptir²⁹. Nitekim yazara göre iptal, bir hukuki işlemin fiziksel olarak ortadan kaldırılmasından çok iptal hakkı sahibi kişinin hukuki çıkarlarına hizmet eder³⁰. Bu sebeple çifte etki teorisi çerçevesinde, başka nedenlerle hükümsüz olmasına rağmen işlemin iptal edilebileceğini kabul edilmelidir. Öğretide cevaplanması gereken sorulardan biri olarak, çifte etki teorisinin iptal dışındaki haklar yoluyla geçersiz hukuki işlemleri de etkileyip etkilemeyeceği gösterilmektedir³¹. Önemle eklemek gerekir ki, çifte etki teorisinin uygulama alanı yalnızca kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlikle sınırlı değildir. *Kipp* teorisini iptal dışındaki haklara da taşımaya çalışmıştır. Bu bağlamda çifte etki teorisi, sözleşmeden dönme ve fesih için de uygulama alanı bulur³².

München und Leibzig: Duncker & Humblot, 1913), 40; Paul Oertmann, *Kommentar zum Allgemeinen Teil des BGB* (1927), 506-507; Zepos, "Doppelwirkungen", 480 vd.

²⁶ Max Zauderer, *Anfechtbarkeit und relative Unwirksamkeit von Rechtsgeschäften* (Marburg: 1931), 24; Lorenz, "Doppelwirkung", 78; Oellers, "Doppelwirkungen", 69; Herbert, "Doppelwirkungen", 503; Hans Brox, *Die Einschränkung der Irrtumsanfechtung* (Karlsruhe: Verlag C. F. Müller, 1960), 199 vd.; Schmelz, "Doppelwirkung", 22.

²⁷ Lorenz, "Doppelwirkung", 78. Çifte etki teorisinin çifte sebepler (*Doppelgründen*) ve çifte sonuçlar (*Doppelfolgen*) olmak üzere iki anlama geldiği yönünde bkz., Peter, "Doppelwirkungen", 4; Zepos, "Doppelwirkungen", 481.

²⁸ Serick, 1956 tarihli makalesinde, uluslararası özel hukukta çifte etki teorisinin kanunlar ihtilafı kuralları kapsamında değerlendirilmesi gereken durumlarda, "paralel etkiler" in (*parallel Wirkungen*) meydana geleceğini ortaya koymuştur. Bu hususta bkz., Rolf Serick, "Parallel Wirkungen im Internationalen Privatrecht: Ein Beitrag zur Lehre von den Doppelwirkungen", *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 2 (1956), 210 vd., özellikle 242. Paralel etki, "bir hukuki kurumun eşit şartlarda bir arada var olan farklı hukuk sistemlerine göre değerlendirme yapılması durumunda ortaya çıkar". Bu etkilerin birbiriyle kesişmesi asla söz konusu olmaz. Bu hususta bkz., Serick, "Doppelwirkungen", 219. Yazar uluslararası özel hukukta milliyet, ifa yeri gibi kurallar ön plana çıktığından çifte etkilerin mümkün olmadığını kabul etmekle birlikte bir hukuki kurumun farklı bölümlerinin kanunlar ihtilafı bağlamında ayrı bir şekilde ilişkilendirilmesi gerekiyorsa çifte etkinin söz konusu olabileceğini ifade etmektedir. Örneğin, iki İtalyan'ın İtalya'da akdettiği ve hukuki işlem ehliyetinden yoksunluk ve şekil eksikliği bulunan bir borçlar hukuku sözleşmesinin geçerliliği Almanya'da Alman hâkim tarafından incelenebilir. Alman hâkim bu sözleşmeyi değerlendirirken gerçek anlamda çifte etki teorisi meselesi ortaya çıkar. Bu hususta bkz., Serick, "Doppelwirkungen", 241, 242.

²⁹ Kipp, "Doppelwirkungen", 226.

³⁰ Kipp, "Doppelwirkungen", 224 vd.

³¹ Schreiber, "Doppelwirkungen", 37.

³² Kipp, "Doppelwirkungen", 228-230. Aynı yönde, Zepos, "Doppelwirkungen", 481; Hubernagel, "Konkurrenzen", 218-220. Alman Federal Mahkemesi, bir kararında geçersiz bir sözleşmenin iptale konu

Çifte etki teorisi, bir hukuki işlemin kesin hükümsüzlük nedeniyle “hiç var olmamış gibi” görülmesinden ziyade sadece ilgili hükümsüzlük sebebi konusunda geçerliliğini yitirdiği düşüncesine dayanır³³. Teoriyi bir hukuki işlemin geçerlilikten yoksun olmasına başka bir neden eklenmesi şeklinde açıklayanlar da vardır³⁴. Burada “geçerlilikten yoksunluğa başka bir neden eklenmesi” ile kastedilen, hukuki işlemin “geçersizliğine başka bir neden eklenmesi” değildir. Geçersizliğe başka bir neden eklenmesi denildiğinde, hukuki işlemde birden fazla kesin hükümsüzlük sebebi olabileceği düşünülebilir. Ancak çifte etki teorisinin esası, hukuki işlemin geçersiz olmasına rağmen iptal edilebileceği fikrine dayanır.

2. Çifte Etki Teorisinin Eleştirisi

Çifte etki teorisi; teoriyle elde edilen sonucun ikna edici ve tatmin edici olmaksızın uzak olduğu ve bu teorisinin lüzumsuz olabileceği gerekçeleriyle eleştirilmiştir³⁵.

Kipp'in çifte etki teorisini geliştirmesine neden olayı değiştirerek yeni bir somut olay kurgulanabilir. Şöyle ki: Reşit olmayan A aslında B tarafından aldatılmamış olsun. Aynı zamanda C, A'nın aldatıldığını düşünerek B'den malı satın alsın. A ile B arasındaki işlem, C'nin düşündüğü gibi yalnızca iptal edilebilir olmakla kalmayıp aynı zamanda geçersizdir. Bu durum C'nin malı iktisap edemesine neden olur. A ile B arasındaki işlemin hükümsüzlüğü ile yarışan bir iptal edilebilirlik ihtimali kurgulanan bu yeni olayda mevcut değildir. Bu sebeple çifte etki teorisi buradaki sorunu çözüme istenen etkiye sahip değildir³⁶. Bu örnek olay, çifte etki teorisinin her zaman tatmin edici sonuçlara ulaştırmayacağını kanıtı olarak gösterilebilir.

Çifte etki teorisine getirilen bir başka eleştiri; çifte etki teorisinin başvurulması beklenen diğer tüm durumların kanunun anlamlı bir şekilde yorumlanmasıyla çözüme kavuşturulacağı düşüncesidir³⁷. Örneğin tam ehliyetli A, B ile yaptığı sözleşmeyi yanılma hükümlerine dayanarak iptal eder. Bu durumda A aleyhine bir tazminat yükümlülüğü doğar. Ancak A, sözleşme kurulurken B'nin

olabileceği gibi tüketiciji koruma amacıyla geri almanın da mümkün olduğu sonucuna varmıştır. Bu hususta, bkz., BGH, Urteil vom 25.11.2009 - VIII ZR 318/08 (LG Aurich). Karar hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz., Mirko Möller, “Widerrufs- und Rückgaberecht bei nichtigem Fernabsatzvertrag-Radarwarngerät”, *NJW* (2010), 610 vd.; Erik Hahn, “Das Verbraucherwiderrufsrecht und die Kippsche Doppelwirkung im Recht”, *NJ* (2010), 282 vd. Aynı yönde, Markus Würdinger, “Doppelwirkungen im Zivilrecht - Eine 100-Jährige juristische Entdeckung”, *Juristische Schulung* (2011), 771 vd. Çifte etkinin geri almada kullanılamayacağı yönünde bkz. Staudinger / Roth, *Kommentar*, 110, Rn.30.

³³ Lorenz, “Doppelwirkung”, 78.

³⁴ Lorenz, “Doppelwirkung”, 80; Schreiber, “Doppelwirkungen”, 41.

³⁵ Oellers, “Doppelwirkungen”, 70; Zepos, “Doppelwirkungen”, 487; Herbert, “Doppelwirkungen”, 507.

³⁶ Oellers, “Doppelwirkungen”, 71.

³⁷ Staudinger / Roth, *Kommentar*, 110, Rn.29; Oellers, “Doppelwirkungen”, 72. Benzer yönde bkz., Zepos, “Doppelwirkungen”, 489 vd.

tanımadığı üçüncü bir kişi tarafından tehdit edilmiştir. Bu durumda A'nın yine de tazminatla yükümlü tutulması hakkaniyete aykırı olur. Bu nedenle A'nın tehdide neden olan fiillerin sona ermesinden itibaren korkutmaya dayanarak sözleşmeyi iptal etmesi gerekir.

II. BİRDEN ÇOK İPTAL SEBEBİNİN BULUNMASI: ÇOKLU İPTAL

A. ÇOKLU İPTAL (MEHRFACHE ANFECHTBARKEIT) KAVRAMI

Bir hukuki işlemde birden fazla iptal sebebinin bir arada bulunması da mümkündür. Bu durumda “çoğul / çoklu iptal (*mehrfache Anfechtbarkeit*)” gündeme gelir. Hem aldatma hem korkutma etkisi altında kurulan bir hukuki işlemin ayrı ayrı bu iki nedene dayanarak iptal edilip edilemeyeceği üzerinde düşünülmesi gereken meselelerden biridir.

Öğretide bir görüş, çoklu iptali reddetmektedir³⁸. Bu görüşe göre iptal birkaç nedene dayanıyorsa her nedenin ayrıca ileri sürülmesi gerekli değildir. Hukuki işlem bir nedenden dolayı iptal edilemediği takdirde diğerine dayanarak iptal edilmiş sayılmalıdır³⁹. Diğer yandan her bir iptal sebebi farklı hukuki sonuçlara neden oluyorsa, çoklu iptale izin verilmesi gerektiğini ileri süren görüşler de mevcuttur⁴⁰.

Çoklu iptalin kabul edilmesi teorik açıdan önem taşımaktadır. Nitekim birden fazla iptal nedeninin mevcut olduğu bir hukuki ilişkide, bir iptal nedeninin herhangi bir nedenle sona ermesi durumunda, diğer sebebe dayanarak iptal imkanının korunması ancak çoklu iptal sayesinde mümkün olabilir. Bir sözleşme ilişkisinde iradesi sakatlanan taraf, sözleşme kurulurken yanıldığını zannederken daha sonra aldatıldığını da fark etmiş olabilir. Örneğin, satın aldığı motorlu aracın yaşı konusunda yanılgıya düşen kişi ayrıca kazasızlık hususunda aldatılmış olabilir. Bu kimsenin aldatma nedeniyle sözleşmeyi iptal etmesi, yanılma nedenine dayanmasından daha avantajlıdır. *Kocayusufpaşaoğlu* böyle bir durumda iptal beyanında bulunan kimsenin “*en ziyade yararına olan hukuki sonuçlara üstünlük*” tanınması gerektiğini ifade etmektedir⁴¹.

Çoklu iptalde, iptal sürelerinin başlangıç anı da farklılık gösterebilir. Yanılmaya dayanarak iptali ileri sürme hakkı sona ermiş olmasına rağmen, aldatma nedeniyle iptalin ileri sürülmesi için hala süre sona ermemiş olabilir. İptal beyanının ileri sürülmesi açısından, biri süresi sona eren birden fazla iptal sebebinin bu-

³⁸ Henle, “Anfechtbarkeit”, 43; Hubernagel, “Konkurrenzen”, 217-218.

³⁹ Zepos, “Doppelwirkungen”, 493.

⁴⁰ Zepos, “Doppelwirkungen”, 493; Michael Becker, “Gestaltungsrecht und Gestaltungsgrund”, *AcP* 188/1 1988, 45.

⁴¹ Necip Kocayusufpaşaoğlu vd., *Borçlar Hukukuna Giriş, Hukuki İşlem, Sözleşme* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2014), 466.

lunması, diğer sebeplere dayanmak koşuluyla, iptal hakkının ileri sürülebileceği sürenin sona ermediği anlamına gelir. Bu durumda iptal süresinin ve dolayısıyla iptal hakkının mevcudiyetinin korunması bakımından çoklu iptalin kabul edilmesi önem arz etmektedir⁴².

B. ÇOKLU İPTALDE İPTAL SEBEBİNİN BELİRTİLMESİ GEREKLİLİĞİ

İptal hakkı sahibinin iptal beyanında bulunurken iptal nedenini belirtmek zorunda olup olmadığı hususu tartışmalıdır⁴³. Esasen iptal beyanında iptal sebebinin gösterilmesi gerekmez⁴⁴. Nitekim iptal beyanında bulunurken sebebin gösterilmesi gerekliliği hususunda emredici bir hüküm yoktur⁴⁵. İptal beyanında sebebin gösterilmemesi, iptal beyanın geçerliliğini etkilemez⁴⁶. Sebep gösterilmemesine rağmen iptal, hüküm ve sonuç doğurur⁴⁷.

⁴² Becker, "Gestaltungsrecht", 45, 46.

⁴³ Bu tartışmanın esasen maddi hukuk ve usul hukuku olmak üzere iki boyutu vardır. Burada meselenin maddi hukuk boyutu ele alınmış olup meselenin usul hukuk açısından değerlendirilmesi ayrı bir çalışma konusudur. Bir görüşe göre iptal beyanında mutlaka sebebin gösterilmesi gerekir; aksi takdirde iptal hukuki sonuç doğurmaz. Bu hususta bkz., Andreas von Tuhr, *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, Cilt 1-2*, Çev.: Cevat Edege, (Ankara:Olgaç Matbaası, 1983), 304; Zekeriya Kurşat, *Borçlar Hukuku Alanında Hile* (İstanbul: Kazancı Kitap Ticaret A.Ş., 2003), 83, 84. İptal beyanında bulunulurken dayanılan fiili durumların belirtilmesi gerektiği hakkındaki görüş için bkz., Jürgen Ellenberger, *Palandt Bürgerliches Gesetzbuch* (München: C. H. Beck, 2018), BGB § 143, Rn.3; Josef Fenkart, *Wesen und Ausübung der Gestaltungsrechte im schweizerischen Privatrecht* (Bern: Verlag von Stämpfli, 1925), 83. Bu görüş öğretide, fiili durumların belirtilmesinin "gevşetilmiş veya zayıflatılmış bir sebep bildirme" niteliğinde olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu hususta bkz., Ulrich Büdenbender, "Begründung von Gestaltungsrechten als Wirksamkeitsvoraussetzung?", *AcP* 210/5 (2010), 623. Bir başka görüş; iptal sebebine dair bir açıklık yoksa karşı tarafın iptal nedenini sorma ve iptal edeni daha ayrıntılı açıklamalar yapmaya teşvik etmesi imkânı karşısında, fiili koşulların bildirilmesi gerekliliğinin açıkça reddedilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu hususta bkz., Heinz Palm, *Erman Bürgerliches Gesetzbuch* (Köln: Otto Schmidt Verlag, 2008), BGB § 143, Rn.1, fn.7. Karşı tarafın iptal sebebinin bilmesinin kendisinden beklenemeyeceği durumlarda, iptal hakkı sahibinin iptal nedenini mutlaka belirtmesi gerektiği hakkında bkz., Max Waiblinger, *Begriff und Ausübung der Anfechtungsrechte im schweizerischen Privatrecht, unter besonderer Berücksichtigung der Anfechtung des ehelichen Kindesverhältnisses* (Bern: Verlag von Stämpfli & Cie, 1928), 49.

⁴⁴ Arnd Arnold, *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*, (Köln: Otto Schmidt Verlag, 2017), 411, Rn.2; Friedrich Lent, "Die Notwendigkeit einer Begründung bei Ausübung von Gestaltungsrechten", *AcP* 152/5 (1952/1953), 401; Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2021), 477; Yıldırım, *Hile*, 228; Kurşat, *Hile*, 83; Ethem Saba Özmen-Müge Ürem, "Geçerli Sebebe Dayanmaksızın Kullanılan Bozucu Yenilik Doğuran Hakkın Hukuki Sonuçları ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı Eleştirisi", *İstanbul Barosu Dergisi* 90/3 (2016), 209; Erhan Kanişlı, *İsviçre-Türk Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kurulmasında Yanılma*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018), 546.

⁴⁵ Becker, "Gestaltungsrecht", 47; Lent, "Gestaltungsrecht", 623.

⁴⁶ Becker, "Gestaltungsrecht", 36, 37; Özmen/Ürem, "Eleştiri", 209. Sebep bildirmenin beyanın hüküm ve sonuç doğurması için bir ön koşul olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği yönünde ayrıntılı açıklamalar için bkz., Büdenbender, "Begründung", 612 vd.

⁴⁷ Lent, "Gestaltungsrecht", 405; Kurşat, *Hile*, 83; Özmen/Ürem, "Eleştiri", 209.

Çoklu iptal, yukarıda da değinildiği üzere, birden fazla iptal sebebinin bir arada bulunduğu hukuki ilişkilerde söz konusu olur. Bu durumda iptal sebebi kadar iptal hakkının mevcut olduğu kabul edilmektedir⁴⁸. Bir başka ifadeyle her iptal sebebi, ayrı bir iptal hakkı meydana getirir. Bu nedenle çoklu iptalin söz konusu olması durumunda, iptal beyanında bulunulurken, sebebin gösterilmesi gerekir⁴⁹. Sebep gösterilmediği takdirde, hangi sebebe dayanarak iptal beyanında bulunulduğunun tespiti mümkün olmaz⁵⁰. Birden fazla iptal hakkı mevcut olduğunda, bunların hepsini aynı anda ileri sürme zorunluluğu bulunmamaktadır⁵¹.

Çoklu iptalin söz konusu olduğu durumlarda, iptal hakkı sahibinin, başka bir sebebi gizlemek amacıyla iptal beyanında bulunurken özellikle bir sebebe işaret etmesi mümkündür⁵². Bu şekilde bir hareket, ancak, beyan sahibinin diğer sebebi belirtmeyi gereksiz görmesi durumunda haklı olabilir⁵³.

İptal hakkı sahibinin, iptali beyanında bulunduğu anda bildiği, ancak ileri sürmediği sebepler de söz konusu olabilir. Bu sebeplerin sonradan ileri sürülebilmesi, hak sahibinin sebepleri açıklamadaki menfaatiyle ilgilidir. İptal hakkı sahibinin karşı tarafı zarara uğratmak maksadıyla sakladığı sebebi daha sonra ileri sürmesi kabul edilemez⁵⁴. Böyle bir beyanın ileri sürülmesi, BGB § 226 kapsamında “*sırf başkasına zarar vermek amacıyla hakkın kullanılması yasağı*” ile önlenmektedir⁵⁵. Türk hukukunda bu yönde açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Kanaatimizce, BGB § 226’nın sağladığı bu özel koruma, TMK m. 2 kapsamında hakkın kötüye kullanılması yasağıyla sağlanabilir.

C. ÇOKLU İPTALDE İPTAL HAKLARININ SONA ERMESİ

Yenilik doğuran haklar, beyanın muhataba varmasıyla hukuki sonuç doğurur. Hukuki sonuç, belirli bir amacın elde edilmesine yöneliktir. Bu amaca ulaşılmasıyla hakkın “*hikmeti vücudu*”, bir başka deyişle varlığı sona erer⁵⁶. Hakkın kullanılmasıyla amaç sağlanmış olacağından yenilik doğuran haklar, bir kez kullanmakla sona erer. Bu sayede yenilik doğuran beyanın sağlanmış olduğu hak tükenir.

⁴⁸ Vedat Buz, *Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2005), 211.

⁴⁹ Lent, “Gestaltungsrecht”, 407.

⁵⁰ Lent, “Gestaltungsrecht”, 408. Bu tespit, hakkın kullanılmasında süre ve haktan feragat açısından önem taşımaktadır. Yenilik doğuran hakların kullanılması hak düşürücü süreye tabi olduğundan, her bir yenilik doğuran hak için ayrı bir sürenin işlemesi söz konusu olur. Ayrıca bir iptal sebebi nedeniyle mevcut olan iptal hakkından feragat, var olan tüm iptal haklarından feragat şeklinde yorumlanamaz. Bu hususta bkz., Lent, “Gestaltungsrecht”, 407-408.

⁵¹ Lent, “Gestaltungsrecht”, 409.

⁵² Lent, “Gestaltungsrecht”, 408.

⁵³ Lent, “Gestaltungsrecht”, 409.

⁵⁴ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 225-226.

⁵⁵ Becker, “Gestaltungsrecht”, 49.

⁵⁶ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 256.

İptal hakkı hukuki niteliği itibariyle bir bozucu yenilik doğuran haktır ve kullanılmakla tükenir. Çoklu iptal durumunda her bir sebebe dayalı olarak mevcut olan iptal haklarının sona ermesi özellik arz etmektedir. Çoklu iptalde birden fazla iptal sebebi bir arada bulunmaktadır. Bu sebeplerden birine dayalı olarak ileri sürülen iptal, ilgili sebebin sağladığı hakkı sona erdirir. Ancak diğer sebeplerin bahsettiği iptal hakkı varlığını korur. Öğretide diğer iptal haklarının varlığını korumasının anlamlı sonuçlar ortaya çıkarmayacağı ileri sürülmektedir⁵⁷. Nitekim iptal hakkının kullanılmasıyla sözleşme ilişkisi geçmişe etkili bir biçimde ortadan kalkar. Böylece diğer haklar da konusuz kaldıkları için sona ermiş olur⁵⁸. Bu sonuç aynı amaca hizmet eden iptal haklarının bir arada bulunması halinde sorun teşkil etmez. Buna karşılık farklı hukuki sonuçlar doğuran iptal haklarının söz konusu olduğu durumlarda, bir hakkın kullanılmasıyla diğerlerinin de sona ereceğinin kabulü, hak sahibinin menfaatlerine zarar verebilir. Şöyle ki; bir kimse hem yanılma hem de muhatabın hileli davranışları sonucu bir sözleşme akdetmiş olabilir. Bu durumda yanılma nedeniyle sözleşmeyi iptal eden tarafın aldatmayı fark etmesi durumunda aldatma nedeniyle mevcut olan iptal hakkının varlığını koruması önemlidir. Aldatma nedeniyle ileri sürülen iptal, yanılmayla kıyaslandığında, hak sahibi açısından daha avantajlı sonuçlar doğurur. Yanılma nedeniyle ileri sürülen iptalde, hak sahibi tazminat yükümlüsü olabilirken; aldatma nedeniyle sözleşmeyi iptal etmesi durumunda tazminat talep edebilir. Bu durumda yanılma nedeniyle iptal edilen ve sona eren bir sözleşmenin aldatmaya dayanarak ikinci kez iptalinin mümkün olup olmadığı meselesi gündeme gelecektir. Bu mesele, yukarıda ayrıntılı bir şekilde açıklanan çifte etki teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, ikinci kez iptalin mümkün olduğu sonucuna varılır. Öğretide daha önce iptal edilmiş bir sözleşmenin iptalinin kabul edilmesi için bu teoriye başvurmaya gerek olmadığı ifade edilmektedir⁵⁹. Yukarıdaki örnekte hak sahibi ilk iptal beyanını saik hatası nedeniyle iptal edince, kendisi için daha avantajlı sonuçlar doğuran aldatma nedeniyle iptal için önünde herhangi bir engel kalmayacaktır. Bu durumda iptal beyanının kendisinde bir irade sakatlığı mevcut olduğundan iptal beyanına yönelik yeni bir iptalin varlığı söz konusudur⁶⁰.

D. ÇOKLU İPTALDE ONAMANIN SINIRLANDIRILMASI

İptal edilebilir bir hukuki işlem söz konusu olduğunda, iptal hakkı sahibinin iki farklı alternatifi vardır. Bunlardan birincisi, iptal beyanında bulunarak hukuki işlemi geçmişe etkili bir biçimde ortadan kaldırmaktır. İkincisi ise işlemi onayarak geçerliliğini kesinleştirmektir. Onama da iptal beyanı gibi yenilik doğuran

⁵⁷ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 212.

⁵⁸ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 212.

⁵⁹ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 213.

⁶⁰ Buz, *Yenilik Doğuran Haklar*, 452.

hak niteliğine sahiptir. Onama beyan edildikten sonra artık bu beyandan geri dönülemez. Bu sebeple işlemin onanması, iptal hakkının kaybına neden olur. Bu özelliğinden dolayı öğretide onamanın, “*iptal hakkından feragat*” anlamını taşıdığı da ifade edilmektedir⁶¹.

Çoklu iptal durumunda onama beyanının belirli bir iptal sebebi için açıklanması mümkündür. Bir başka deyişle birden fazla iptal sebebinin mevcut olduğu bir hukuki ilişkide, onama tek bir sebeple sınırlandırılabilir⁶². Bu durumda diğer sebeplere dayanarak sözleşmeyi iptal hakkı mevcudiyetini korur. İptal hakkına sahip birden fazla kişinin varlığı halinde, onama yalnızca beyanda bulunan kimse için geçerlidir⁶³. Diğerlerinin sözleşme ilişkisi, beyan edilen onamadan etkilenmez.

SONUÇ

Hukuki işlemin geçerli olabilmesi için kurucu unsurları ve geçerlilik şartlarını taşıması gerekir. Geçerlilik şartlarındaki eksikliğin kamu düzenini ilgilendiren sebeplerden kaynaklanması kesin hükümsüzlük yaptırımıyla sonuçlanırken, bireysel çıkarları ilgilendiren düzeydeki sebepler iptal edilebilirlik yaptırımını gündeme getirir. Kesin hükümsüzlük sebepleri, esas olarak TBK m. 27’de öngörülmüştür. İptal sebepleri ise, tek bir hükümde toplanmamıştır. TBK’da iptal sebepleri olarak aşırı yararlanma, yanılma, aldatma ve korkutma düzenlenmiştir.

Bir hukuki işlemde birden çok geçersizlik nedeninin bulunması iki farklı şekilde ortaya çıkabilir: Ya geçersizlik sebeplerinden biri kesin hükümsüzlük, diğeri iptal sebebidir. Ya da geçersizlik sebeplerinin hepsi iptal sebebidir. Birinci durumda kesin hükümsüzlüğün iptal edilebilirliği önleyip önlemediği ve her iki yaptırım türü arasında yarışma olup olmayacağı meseleleri ortaya çıkar. Alman hukukunda kesin hükümsüzlüğün iptal edilebilirliği önlemediğinden hareketle her iki yaptırım arasında yarışma imkanını ele alan Kipp, “çifte etki teorisi” olarak anılan bir görüş ileri sürmüştür. Bu teori, geçersizlik sebeplerinin hukuki işlem üzerinde farklı sonuçlar doğuracağı esasını ön plana çıkararak, geçersiz bir hukuki işlemin de iptal edilebileceğini açıklar. Bir hukuki işlemde birden çok iptal sebebinin bir arada bulunması ihtimalinde ise, çoklu iptal söz konusudur. Çoklu iptalin en önemli özelliği, iptal hakkı sahibinin iptal sebebi kadar çok iptal hakkına sahip olmasıdır. Çoklu iptal; iptal sürelerinin işlemeye başladığı anlarda yarattığı farklılık, iptal hakkı sahibinin menfaatleri, iptal nedeninin belirtilmesi gerekliliği gibi teorik açıdan önem taşıyan birçok konuda işleve sahiptir.

⁶¹ Staudinger/Roth, Kommentar, 128, Rn.2; Rudolf Schlottmann, *Die Anfechtbarkeit nach Römischem Recht und dem Bürgerlichen Gesetzbuche* (Guben: A. Koenig, 1901), 78, 79; Eren, *Borçlar Genel*, 478; Kanışlı, *Yanılma*, 624-626.

⁶² Palandt/Ellenberger, *Kommentar*, BGB § 144, Rn.3; Erman BGB/Arnold, 413, Rn.4.

⁶³ Erman BGB/Arnold, 413, Rn.4.

Çifte etki teorisi ve çoklu iptalin kabul edilmesi önemlidir. Çifte etki teorisine kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi bir işlemin iptali amaçlanmaktadır. Bu teori, ortaya atıldığı dönemde destekten çok eleştiri almasına rağmen günümüzde teorisinin önemi anlaşılmış ve gittikçe daha çok taraftar toplayan bir görüş haline gelmiştir. Çoklu iptal de iptal süresinin ve iptal hakkının varlığını koruması açısından önem taşımaktadır. İptal hakkı sahibi, ileri sürdüğü bir iptal sebebinin kendisi için dezavantajlı olduğunu fark ettikten sonra daha avantajlı olan diğer sebebe dayanmak isteyebilir. Bu sebeplerle çoklu iptalin benimsenmesi de teorik açıdan isabetli bir tercih olur.

KAYNAKÇA

- Arnold, Arnd. *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*. Köln: Otto Schmidt Verlag, 15. Auflage, 2017.
- Baş, Seda. *Türk Borçlar Hukukunda İptal Edilebilirlik Yaptırımı*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Becker, Michael. "Gestaltungsrecht und Gestaltungsgrund". *AcP* 188/1 1988, 24-68.
- Brox, Hans. *Die Einschränkung der Irrtumsanfechtung*. Karlsruhe: Verlag C. F. Müller, 1960.
- Buz, Vedat. *Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2005.
- Büdenbender, Ulrich. "Begründung von Gestaltungsrechten als Wirksamkeitsvoraussetzung?". *AcP* 210/5 2010, 611-653.
- Crome, Carl. *System des deutschen bürgerlichen Rechts, Band I*. Tübingen: 1900.
- Ehrenzweig, Armin. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*. Wien: 6. Auflage, 1925.
- Ellenberger, Jürgen. *Palandt Bürgerliches Gesetzbuch*. München: C. H. Beck, 77. Aufl., 2018.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 26. Baskı, 2021.
- Fenkart, Josef. *Wesen und Ausübung der Gestaltungsrechte im schweizerischen Privatrecht*. Bern: Verlag von Stämpfli, 1925.
- Fischer, Hans Albrecht. "Fiktionen und Bilder in der Rechtswissenschaft". *AcP* 117/2 1919, 143-192.
- Hahn, Erik. "Das Verbraucherwiderrufsrecht und die Kippsche Doppelwirkung im Recht". *NJ* 2010, 281-284.
- Henle, Rudolf. "Das Anwendungsgebiet der Anfechtbarkeit wegen Drohung", *FS für Ernst Zitelmann*. München und Leipzig: Duncker & Humblot, 1913, 3-61.
- Herbert, Manfred. "100 Jahre Doppelwirkungen im Recht". *Juristenzeitung* 10/2011, 503-513.
- Hubernagel, G. "Doppelwirkungen im Zivilrecht", *AcP* 138/2 1934, 224-235.
- Hubernagel, G. "Doppelwirkungen und Konkurrenzen". *AcP* 137/2 1933, 205-236.
- Kanışlı, Erhan. *İsviçre-Türk Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kurulmasında Yanılma*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Kipp, Theodor. "Über Doppelwirkungen im Recht, insbesondere über die Konkurrenz von Nichtigkeit und Anfechtbarkeit". *FS für Ferdinand von Martitz zum Fünfzigjährigen Doktorjubiläum*. Berlin: Verlag von Otto Liebmann, 1911, 211-233.
- Kocayusufpaşaoğlu, Necip vd. *Borçlar Hukukuna Giriş, Hukuki İşlem, Sözleşme*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 6. Tıpkı Bası, 2014.
- Köhler, Helmut. "Hukuki İşlemlerde Butlan Yaptırımına Getirilen Sınırlamalar". Çev.: Neslihan Çil, *Rechtsbrücke*. 10 2016, 191-205.
- Kubaschewski, Kurt. *Die Anfechtbarkeit des nichtigen Rechtsgeschäfts*. Berlin: 1911.

- Kurşat, Zekeriya. *Borçlar Hukuku Alanında Hile*. İstanbul: Kazancı Kitap Ticaret A.Ş., 2003.
- Lent, Friedrich. “Die Notwendigkeit einer Begründung bei Ausübung von Gestaltungsrechten”. *AcP* 152/5 1952/1953, 401-419.
- Leonhard, Franz. *Die Beweislast*. F. Vahlen, 2. Auflage, 1926.
- Lorenz, Stephan. “Grundsatz der Doppelwirkung und Verbraucherschutz bei der Vertragsanbahnung”. <https://lorenz.userweb.mwn.de/person/gswolf.pdf>, 77-89 (Erişim Tarihi: 30.09.2022).
- Manigk, Alfred. *Willenserklärung und Willensgeschäft*. Berlin: Verlag von Franz Vahlen, 1907.
- Möller, Mirko. “Widerrufs- und Rückgaberecht bei nichtigem Fernabsatzvertrag-Radarwarngerät”. *NJW* 2010, 610-612.
- Oellers, Bernd. “Doppelwirkungen im Recht?”. *AcP* 169/1 1969, 67-79.
- Oertmann, Paul. “Das Problem der relativen Rechtszuständigkeit”. *Jherings Jahrbücher für Dogmatik des bürgerlichen Rechts*, Band 66, 130-308.
- Oertmann, Paul. *Kommentar zum Allgemeinen Teil des BGB*. 3. Auflage, 1927.
- Özmen, Ethem Saba-Ürem, Müge. “Geçerli Sebebe Dayanmaksızın Kullanılan Bozucu Yenilik Doğuran Hakkın Hukuki Sonuçları ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararı Eleştirisi”. *İstanbul Barosu Dergisi* 90/3 2016, 193-218.
- Palm, Heinz. *Erman Bürgerliches Gesetzbuch*. Köln: Otto Schmidt Verlag, 12. Auflage, 2008.
- Peter, Karl. “Die Möglichkeit mehrerer Gründe derselben Rechtsfolge und mehrerer gleicher Rechtsfolgen. Ein Beitrag zu dem Problem der Doppelwirkungen”. *AcP* 132/1 1930, 1-69.
- Riezler, E. *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Allgemeiner Teil Bd. I*, 1936.
- Roth, Herbert. *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsrecht und Nebengesetzen, Buch I, Allgemeiner Teil*. Berlin: Sellier de Gruyter, 2015.
- Schefold. “Über Nichtigkeit und Anfechtbarkeit in der nichtstreitigen Rechtspflege”. *AcP* 87/2-3 1897, 453-466.
- Schmelz, Christoph. “Die Lehre von der Doppelwirkung im Recht - eine rechtspraktikable Betrachtung”. *Juristische Arbeitsblätter* 21 2006, 21-22.
- Schreiber, Christoph. “Nichtigkeit und Gestaltungsrechte - Zur Dogmatik der Doppelwirkungen im Recht”. *AcP* 211/1 2011, 35-57.
- Serick, Rolf. “Parallel Wirkungen im Internationalen Privatrecht: Ein Beitrag zur Lehre von den Doppelwirkungen”. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 2 1956, 207-242.
- Serozan, Rona. *Sözleşmeden Dönme*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2. Bası, 2007.

- Von Tuhr, Andreas. *Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, Cilt 1-2*. Çev.: Cevat Edege, Ankara: Olgaç Matbaası, 1983.
- Waiblinger, Max. *Begriff und Ausübung der Anfechtungsrechte im schweizerischen Privatrecht, unter besonderer Berücksichtigung der Anfechtung des ehelichen Kindesverhältnisses*. Bern: Verlag von Stämpfli & Cie, 1928.
- Würdinger, Markus. “Doppelwirkungen im Zivilrecht - Eine 100-jährige juristische Entdeckung”. *Juristische Schulung* 2011, 769-774.
- Yıldırım, Mustafa Fadıl. *Borçlar Hukukuna Göre Sözleşmenin Kuruluşunda Hile*. Ankara: Nobel Yayın, 2002.
- Zauderer, Max. *Anfechtbarkeit und relative Unwirksamkeit von Rechtsgeschäften*, Marburg: 1931.
- Zepos, Pan. J. “Die Unmöglichkeit von Doppelwirkungen im Recht”. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* 24/4 1934, 480-498.